

Biskop Atle Sommerfeldt:

Tjeneste for andre er Olavsmerket.

Preken Olsok, Sarpsborg 2013

Luk 22,24-27

Øksen som martyrtegn.

God Olsok! Her i Sarpsborg er dere velkjent i Betlehem gjennom vennskapet mellom Sarpsborg og Betlehem by. I fødselskirken i Betlehem er også Olav den hellige tilstede gjennom portrettet på en av søylene. Dere kjenner også til at en ikke anbefales å bruke Den norske kirkes merke i Midt-Østen. Merket består av Olavskorset som ligger over de to Olavsøksene på et skjold og kalles da også gjerne Den norske kirkes våpenskjold. Her i Sarpsborg gjenfinnes Olav med øksen bl.a. på toppen av lysekronen i Sarpsborg kirke som også er valgt som forside på dagens gudstjenesteprogram. Reaksjonene på våpenskjoldet er knyttet til at øksene oppfattes som stridsøkser brukt til å tvangskristne en befolkning. I Mist-Østen bringes derfor tankene hen til korsfarernes fremferd som dagens kristne ikke vil knyttes til.

Mange av oss kan vel kjenne seg igjen i denne reaksjonen. Øksene knyttes til herskermakt og myndigheters tvangsmidler. Fortellingene om Olav Haraldssons kongsgjerning da han samlet Norge og etablerte en sentralmakt med felles lovgiving for hele landet tuftet på kirkens verdier og rettsoppfatning, inneholder nok av elementer som vi i vår tid forbinder med maktmisbruk og overgrep.

Men saken om øksene er en helt annen. Den kristne kirkes sentrale symbol – korset – er også uttrykk for den sentrale myndighets maktutøvelse. Korset var jo et redskap til å henrette mennesker som brøt keiserens lover. Når vi bruker korset i kirken i dag, er det ikke for å minnes et henrettelsesredskap, men som symbol på Kristi gjerning for oss: på korset ble Kristus vår alles tjener slik at vi kan få leve i Guds omsorg og nåde. Den enes død ble alles liv.

Olav-øksene er på samme måte martyrredskap, det middelet som gjorde at Olav Haraldsson ble til Olav den hellige. Øksene er Torstein Knarresmed og Kalv Arnessons økser som drepte Olav. Derfor ble øksen Olavs helgenmerke. Det gjenfinnes på svært mange av de mange hundre bildene av Olav den hellige fra middelalderen. Øksene symboliserer at det er ved å dø at Olav blir folkets tjener – han som gir helbredelse og grunnlag for et godt liv. Allerede et par år etter slaget på Stiklestad skrev

Torarin Lovtunge et hyldningskvad der det heter om dem som kom til kongens døde kropp: «Dit kryper knelende krøpling-flokken, søker den hellige kongens hjelp. Blinde og stumme ber om hans forbønn, siden vender de friske hjem». Og kongens skald Sigvat skrev ti år senere: « Mangen mann går fra den renes grav seende, enda han blind var kommet» . Det er denne helbredende tjenesten for menneskers liv og helse som gjør at Olav med grunnlag i «med kongens samtykke og hele folkets dom» ble erklært som helgen av biskop Grimkjell allerede 3. august 1031.

Tjeneste for andre er kristenmerke

Det at storhet vinnes ved tjeneste for andre strider mot det meste av konvensjonell visdom i de fleste kulturer og sivilisasjoner. Derfor er det heller ikke så rart at vi knytter Olav-øksene til maktutøvelse og kongemakt. Det er heller ikke spesielt for disiplene at de er opptatt av hvem som skulle regnes som den største blant dem og at de største skulle få særlige herskerposisjoner i Jesu kongedømme. Datidens forventinger til den kommende frelseskongen – Messias – var at han skulle gjenopprette Israels politiske storhetstid og herske over et rike minst like stort som David og Salomo. Det ville naturligvis gi hans disipler maktposisjoner. Noen tiår senere ble denne visjonen forsøkt gjennomført med katastrofale følger for det jødiske folk. Men det var ikke en slik Messias Jesus var. Jesus kom ikke for å gi ett folk en herskerrolle over alle andre folk. Tvert om kom Jesus for å tjene alle mennesker som sitter til bords i Guds store gjestebud. Og i det gjestebudet inviterer Gud alle folkeslag til å delta.

Jesu virke i tale og handling konkretiserte hva hans tjeneste innebærer. Først og fremst innebærer tjenesten å understreke alle menneskers verdighet og dermed alles like rett til å nyte skapelsens rikdommer og plikt til å leve ansvarlig i møte med andre mennesker og i forvaltningen av skaperverket. Korsets hemmelighet er at all religiøs offerpraksis i templene for å blidgjøre guddommen ikke lenger er nødvendig. Jesus tar seg av alt det Gud trenger for seg selv. Men menneskene trenger andres tilstedeværelse i livene sine og hjelp til å bære sine byrder. Derfor er det i tjenesten for andre at den kristnes religiøse liv skal utfoldes. Slik blir den største handling å tjene i kjærlighet, for størst av alt er kjærligheten.

At vi trenger religiøs praksis og ritualer for vår egen del, endrer ikke Jesu grunnleggende budskap. Gudstjenestene, pilgrimsvandringene, meditasjonene, bildene, lovsangene og bønnene trenger vi for å uttrykke tilhørighet og lengsel til den guddommelige, kirkene trenger vi som et sted der vi alle kan møte Gud i dåp og nattverd. Men det er vi som trenger dette for vår del. Gud trenger at vi tjener mennesker og skaperverk.

Forsvar mot ondskap og urett.

Derfor er kirkens oppdrag å tjene Guds misjon i verden ved å tjene menneske og samfunn slik at alle mennesker får del i Guds gode skapelse og grenseoverskridende gjestebud i livet og gjennom døden til et liv i overflod i all evighet.

Av og til kan en få inntrykk av at Jesu tale om tjeneste innebærer en underdanig og ydmyk kirke der maktbruk anses som ukristelig og uønsket. Men Jesus har all makt i himmel og på jord. Jesus fremsto i fortellingene om ham som en kraftfull kritiker av maktmisbruk som går utover mennesker. Han konfronterte hele tiden krefter som ødelegger menneskers liv. Jesus bekjempet ondskap og seiret ved myndighet og kraft da han drev ut onde ånder, rensset tempelet og seiret over døden. Jesu positive ord om kongenes maktutøvelse, så langt maktutøvelsen rekker, i dagens fortelling– og i andre fortellinger, bekrefter at Jesus slett ikke avskriver nødvendigheten av maktbruk for å fremme Guds kjærlighetsvisjon i verden. Til det kjente han ondskapens makt blant menneskene for godt.

Kirkens oppdrag er derfor ikke å avstå fra makt, men å anvende makten med myndighet til tjeneste for menneskene. I en slik tjeneste må det både settes grenser for alt som ødelegger menneskenes liv og det må utøves helbredelse når mennesker er blitt rammet av urett og ondskap. En del av dette oppdraget, er at kirken må stimulere kongemakten og statsmakten til å etablere og utvikle lovgivning som sikrer alle rettferdig behandling, et aktivt folkestyre herskerne er ansvarlig overfor og et organisert omsorgsarbeide for alle og særlig de fattige og marginaliserte.

Olavs kongsgjerning er derfor ikke løsrevet fra kirkens oppdrag i verden. Fortellingene om kong Olav er også fortellingen om kongen som gjennomfører et lovverk som i større grad enn tidligere gjenspeilet kirkens verdier i synet på menneskers verd og forpliktelsen til å ta seg av alle , ikke bare egne slektninger slik ættesamfunnet Olav bekjempet krevde.

Det mangfoldige gjestebudet.

I dagens Norge er det ikke ætten som begrenser vår evne og vilje til å tjene alle mennesker. I dag er det forestillingen om det «særpregede norske» som gjør at vi graderer mennesker som kommer til Norge og som lever her. Olavsarven i vår tid betyr derfor at vi tilegner oss Olavs flerkulturelle oppdragelse og virkning.

Olav brakte med seg impulser fra sin egen oppvekst i Norge, fra England, Frankrike og Russland som på Olavs tid var ganske separate verdener og slett ikke forent under en enhetlig religiøs eller verdslig ledelse.

Olavs betydning som helgen er ikke begrenset til Norge og det norske. Olav ble meget raskt en all-europeisk helgen både i øst og sør og vest. Olav den hellige overskrider kulturelle og etniske grenser og æres av mange.

Olav er derfor ikke egnet til å være en nasjonalhelgen for en nasjon som ekskluderer andre fra det norske folkefellesskapet. Olav er helgen for et Norge som er et stort gjestebud der makten gjenkjennes ved at den utøves slik at andre får erfare liv og helbred.

Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige Ånd som var og er og blir en sannGud fra evighet til evighet. Amen.